

# КОЙ ЩЕ ЦИВИЛИЗУВА ШОПСКО

Когато минувате надвечер край уличните кладенци в София, вгледвали ли сте се в слугините, що се трупат там за вода?

Вгледайте се!

Има любопитни наблюдения да направите там.

Вие ще видите зародиша на една цивилизация, която после ще бъде пръсната по полята и планините на Софийско.

Ще присъствувате на един духовен процес, ще видите как се менят нрави, език, носия, понятия, които цяла верига векове са оставили в леден застой, на които светоломни трусове и преврати не са могли да поклатят незिблиемата неподвижност и неизменност.

Погледнете оная чипа, червенобуза и хубава вакарелка, с гиздава зелена забрадка, с широко изкроен, накичен с бели тантели нагръдник, с жълто-зелени запретнати ръкави от копринен плат и с червена престилка въз тесен, прилепнал около тялото сукман. Европейските тънки тантели на врата и гърдите ѝ и чепиците на краката ѝ са приятни предвестници вече на корсета, който скоро ще състави част от накита ѝ. Защото тия гиздосии вакарелки, не дотам привързани на предразсъдъци и традиции, първи дават тон на модата в слугинския свят на столния град. Тя стиска яко ръката на една друга шопкиня от полите на Стара планина, съвсем другояче и безкусно облечена, с широк на големи халтави дипли сукман, некрасиво изрязан на гърдите, къс до коленете, изпод който се спуща чак до краката ризата. Никаква забрадка не ограничава черната ѝ коса, която привързва над челото само една червена лента. Тая девойка е широколица, мургава, със светливи черни очи. Не хубаво, но изразително лице.

- Здравствуй, Елено! - казва първата, като се ръкува горещо и тръска много пъти ръката.

Елена - тоест Милена (старопланинката си е изменила името на елинско, като намира, че Милена не звучи твърде на гражданско) - Елена тръска също ръката на приятелката си и пита с афектирана усмивка, която е заела от младата си господарка.

- Ожени ли се батю ти?

- Да! - отговаря Райна - бившата Рада. - А батя ти освободиха ли от военната служба?

- Полковият обещал, че ще го освободи, понеже баща ни умрял - отговаря Елена.

- Ти от Гергьовден ще слугуваш ли нататък?... Ти вече в разстояние на три години си софийска гражданка! - казва вакарелката.

- Мерси, няма да слугувам вече! - смее се старопланинката... - Необходимо ще си ида на село!... Тия тантели - отде ги зема?

- От Мошона евреина, при аптеката в Дондуков булевард.

- Прекрасни тантели... Утре и аз ще ида да си купя, когато изляза за месо - отговори старопланинката.

- Красиви много... - повтаря тя, като бара тантелите на нагръдника на вакарелката...

Г. Геров! Добре правите, че черпите българския речник из устата на народа!

\*

Ето идат трима войника, усмихнати, с приветливи лица.

Двамата се познават с Райна. Другият се здрависва с Елена. Те са едноселци.

За третията слугиня няма кавалер. Тя е една груба и грозничка селянка от полето, от село Мрамор. Тя стои права и завистливо гледа щастието на другарките си, като се мъчи да има една пресилена усмивка и безгрижно изражение. Тя е гологлава също и рошава. Слънцето, като спуща последния си сноп зари от Верила планина, главата на полянката добива един златен кръг, който ѝ правят бухналите косми, озарени от слънцето. Тоя златен венец наумява православна светица, както ги пишат на нашите икони.

- Здравствуй, Ленко!

Ах, разбойник! "Ленко" вече!

И Елена подава измокрена от чучура ръка, която войникът тръска приятелски.

- Защо не дойде на хорото оная вечер, на Зайковата сватба? Лъжло! - казва усмихнато войникът, като стиска ръката ѝ с десницата си, която по симпатия също става мокра.

- Занята бях.

О, г. Геров!

- На празник работиш? - чуди се войникът и гледа тенекиевата игла-медальон със стъкълце на гушата й.

- Непременно беше да остана у нас! (Очевидно Елена бърка и смесва необходимо с непременно, както един уважаем румелийски депутат смесваше преждебившия с преждевременния.)

- Какви занятия имаше? - пита войникът, като й се любува.

- Дойдоха на визита господари подир вечеря... на чай. Стояха до среднощ... Стояна я болеше пръст... Не ми беше възможно - отговаря Елена, като си дига налятата стомна.

- Ти си гламава, затова се занимаваш и празничен ден! - казваше нежно войникът. - Виж, ние не работим... Делник - занятия, празник - празнуваме. Полковият да ми прикаже да работя - не го слушам тогава... Не бързай толкова, де!

- Да! - отзовава се живо Елена. - Вие сте солдати - друг въпрос... А ние имаме длъжност!

- Ти си робиня! И дене, и ноще!... Ти, Елено, кажи на господарите си: денят ми е ваш, а нощта е моя!... Ти си свободен човек - каза изкусително войникът, като ловко катури стомната с крак.

Елена вижда с крайчеца на окоото това коварно действие, но се преструва, че нищо не е видяла. Когато всичката вода се излива, тя съглежда повалената стомна.

- Ах ти, дяволо, изсипа ми стомната! - кара се Елена, но тъй сладко-сърдито, тъй нежно-приятелски, щото войникът се топи от вътрешно блаженство.

Той присъствува възхитен на новото наливане стомната и се любува на изящно закривените линии на превития Еленин стан.

- Де живееш сега? - попита девойката, като се изправя пак.

- Сега сме на улица "Кракра".

Войникът е денчик.

Елена се изкикотва яката:

- Кра!... Кра!...

И тя се превива от смях, защото знае, че е по-хубава, когато се смее.

- Що се смееш?... Кракра е име на един славен български войвода! Аз му съм чел историята в казармата... Ти защо се не научиш да четеш? - казва войникът. - Да ти стана даскал - добавя ученият денчик.

- Кра!... Кра!... - грачи Елена и си показва всичките зъби, които са бели.

Разсмива се и войникът от любезност.

- Сбогом!

И Елена подава дясна ръка, а в лявата държи стомната, за да си тръгне.

Войникът пак стиска десницата.

- Сбогом, Ленко!

И той й фърля такива едни страстни погледи, щото околната атмосфера е готова да пламне като барут.

Но Елена нито забелязва тия погледи и тяхното дълбоко значение пропада на халост.

Тя тръгва подир мраморчанката, която, недоволна, че не биде удостоена ни с една дума, отива си бързо, като отнася със себе си ореола на славата.

Войникът следи с жадни очи нарочно бавния ход на Елена.

Той е недоволен от себе си и равнодушието на кокетката го убоде. Но, както прилича на всяко войнишко сърце, той не се обезсърчава. Той дава на краката си една хитра маневра, която го докарва веднага до Елена.

- Ленко! - дума й Марс нежно.

- Що? - пита старопланинската дриада и едвам скрива удоволствието си от победата.

- Занята ли си довечера?

И гласът му притреперва.

- Като си легне господарката, и ние си лягаме... - отговаря равнодушно Елена, като става по-напета и клати още по-пленително бедрата си по подражание на господарката.

- Позволяваш ли ми да ти дойда на разговор? - пита боязливо Марс.

- Махни се, дяволо! Слободен си!... Ние цял ден сме капнали от работа, а ще стоим на разговор вечер!

Но войникът постоянноства. Само изменява стратегемата си. Той шъпне ласкателни думици за хубостта ѝ и за сладкия ѝ разговор - на лявото ухо.

Лявото ухо не остава безчувствено на тия учтивости.

- Но господарката... представете си, ще забележи, че присъствувате в кухнята!

- Аз ще дойда, когато господарката си мине в стаята - трепери гласът на Марса... - Само да си полафуваме десет минутки...

Старопланинската дриада не иска да се съгласи да пусне в будоара си, замирисал от тънките благоухания на кромид, печено месо и мивник, почитателя си, без да му внуши дълга за приличието, който му се налага в такова място.

- Но да бъдеш благороден човек!

- Ще бъда благороден.

- Ние със Стояна ще бъдем заняти: аз ще претапам маслото, дето го купихме днес. Стояна ще мие паниците... Като видиш, че свети свещникът при прозореца, ела... Ама ще стоиш само десет минути, без съмнение!

Срещата беше назначена, рандевуто дадено.

Войникът я изпрати до вратнята им.

\*

Трапезата се дигна по девет часа. Господарите се оттеглиха в друга стая, за да пият кафето си.

Елена е твърде развълнувана. Тя и Стояна вечеряха набързо в готварницата. На едно малко огледалце на стената и двете се попригладиха и постъкмиха. Едно одеклоново стъкълце на господаря, отскоро празно, биде напълнено с водица, разлопчиха го и се попръскаха с благовонието. Елена свали от един пирон нова зелена корделка и си препаса косата на челото; евтината тенекиева игла-медальонче с джамче на гушата биде прилежно лъсната с престилката; едно късче сапун мина по веждите и по косите над челото, та им даде лустро. Науката за кокетерията си даде всичките тайни, за да се увеличи замаята на госта. Стояна се задоволи да тегли един въглен въз веждите си, природно черни и сключени. Прочее, във всеоръжието на очарованието си двете кокетки бяха готови да посрещнат приятния посетител "на чай". Елена, във всичко предвидлива, определи му и мястото за сядане, почетния кът: именно, ъгъла до вратата и мивника, дето беше на затул от господарски погледи. Тя не забрави и кафеничето, което още отсега тури в огнището, да почерпи по правилата на възточното гостолубие госта. Кучето благоразумно беше отстранено в друга стая - нямаше нужда от тоя шумен церемонимейстер..

Те вече чакаха, будни на поста си: Стояна при мивника. Елена при огнището.

Ненадейно издрънка звънеца три пъти - знак, че ги вика старата госпожа.

- Иди виж - каза Елена на Стояна.

Стояна се затече към стаята на господарката, но веднаге се върна.

- Тебе вика! - каза тя.

Елена остави тиганя, в който току-що се готвеше да тури суровото масло, и отиде.

- Какво правите отвъде?- попита я старата господарка

- Аз ще претапам маслото, а Стояна ще мие паниците,

- Оставете ги сега - утре имате време.

Елена изскокна възхитена.

Но завчас звънецът я извика. Тя се повърна. Тогава разбра, че господарката не ѝ била договорила.

- Елено, донесете тука двата юрганя, да им пришиете чистите чаршафи, които днеска съхнаха.

Елена се вдърви.

Ами гостът!

Тя се опита да докаже на господарката си, че преваряването на маслото е по-необходимо нещо да се извърши тази вечер, нежели чаршафите, които могат да чакат и утре, без да изгубят нещо.

- Ти много да не знаеш - сгълча я господарката ѝ, - ами върши каквото ти казвам: идете сега в гостната стая, че тя е широка, та да онождате чаршафите на юрганите... И аз там имам нещо да върша...

С примряло сърце Елена се върна в готварницата и с глас сфанат обади на Стояна господаркината заповед.

- Да ѝ опустеят макар чаршафите - изроптах писаните с въглен вежди.

Направиха кратко съвещание пред вид на трудното положение.

Ако дойде Глигор - войника викаха Глигор, - няма да ги намери. Ще чака, па ще си иде, без да му се обади някой. Тяхната чувствителност изпитваше страшни страдания... Но нямаха време да довършат и земат някое решение, защото звънецът издрънка нетърпеливо.

Сутринта господарката биде много зачудена, като видя Елена, че ходи по двора по чорапи.

- Къде ти са обувката?

- Не знам! - отговори смутено слугинята. - Снощи бяха в кухнята, сега ги няма.

- Да не е дохождал някой, когато пришивахте чаршафа?

- Кой ще дохожда?

- Тогава са фръкнали!

- Кучето да не ги е отвлякло някъде - каза Елена.

Кучето лавна в тоя час - очевидно протестуваше за това предположение.

- Мълчи, бре, кажи де ми са обувката! - скара му се Елена.

Стояна се приближи до нея и ѝ прошепна:

- Глигор да ги не е откраднал?

- Мълчи, мари!

Подир един час господарката повика Елена, за да я прати на пазар.

- Как? Не намери ли ги? - попита зачудено,

- Няма ги! Да търся пак! - каза Елена, но без особено безпокойство.

Цял ден се мина, а Елена ходеше по чорапи.

По вечеря тя изтропа с обувка.

- Де си намери обувката? - попита господарката.

- Кучето, поразеното, скрило ги в зимника - отговори Елена.

Макар че кучето не възнегодува и тоя път, Елена безбожно го клеветеше.

Обувките беше върнал лъснати Ромео, щом се смрачи, а беше ги отнесъл снощи от кухнята, за да остави свидетелство за своето присъствие, понеже нямаше да остави визитна карта...

Иска ли питане, че Елена беше много погъделичкана от тая досетлива деликатност на поклонника си?